

В статье представлены результаты исследования проблемы осмысления базовых ценностей детьми дошкольного возраста в уювах взаимодействия с близкими взрослыми в семейном кругу; обосновано условия психолога -педагогического сопровождения взаимодействия семьи и детского сада.

Ladivir S.

CAPTURE UNDER-FIVES BY HUMANISM VALUES IN THE PROCESS OF CO-OPERATING WITH NEAR ADULTS

In the article the presented results of research of problem of comprehension of base values the children of preschool age in the uovakh co-operating with near adults within family circle; grounded terms of psikhologo of -pedagogichnogo accompaniment of co-operation of monogynopaedium and preschool.

УДК 159

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Лічман С.

Стаття присвячена теоретико-методологічним аспектам сутності та виникнення професійних деформацій особистості вихователя дошкільного навчального закладу. Розглянуто основні детермінанти появи деформацій та їх видів. Проаналізовано концептуальні положення та тенденції розвитку професійних деформацій.

***Ключові слова:** професійна деформація особистості вихователя, причини виникнення професійних деформацій, загальнопедагогічні, типологічні, специфічні, індивідуальні деформації, синдром «емоційного вигорання».*

***Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.** Дошкільний вік є сенситивним періодом розвитку для багатьох психічних процесів, етапом формування ряду важливих новоутворень, фундаментом для становлення особистості дитини. Саме тому, сучасний Базовий компонент дошкільної освіти передбачає модернізацію змісту дошкільної освіти, гуманізацію її цілей та принципів, переорієнтацію на розвиток особистості дитини як основний ресурс, що визначає поступальний рух суспільства. Головними засадами Базового компоненту виступають визнання самоцінності дошкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку дитини, створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дошкільника та його базових якостей [1]. Реалізація цих положень, неможлива без компетентного психолого-педагогічного супроводу дитини у дошкільному навчальному закладі. Здійснення даного супроводу є основою роботи вихователя, особистість якого, здійснює безпосередній вплив на розвиток дитини. Вихователь*

виступає не лише джерелом знань, вмінь та навичок, але безпосереднім прикладом, взірцем поведінки, авторитетом для дитини, а отже, для повноцінного та всебічного становлення особистості дошкільника, бути лише професійно обізнаним педагогом недостатньо. Високоморальність, толерантність, доброзичливість, чуйність, емоційність, ерудованість – перелік професійно важливих та необхідних якостей вихователя можна продовжувати безкінечно. Високий рівень вимогливості суспільства до особистості вихователя, поєднуючись з економічними, сімейними та особистісними проблемами, специфікою професійної діяльності, обумовлює появу фрустрацій, депресійних та інших негативних станів, що є передумовою виникнення професійних деформацій педагога.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивчення змісту професійної деформації особистості, її причин та специфіки здійснювалось такими вченими: С. Безносів, С. Борисова, Р. Грановська, Н. Грішина, Є. Зеєр, Н. Кузьміна, Б. Новіков, В. Подвойський, Є. Руденський та ін.

Специфіка педагогічної діяльності обумовлює особливості прояву професійних деформацій у вихователів дошкільних навчальних закладів. Так, Є. Смоленська до основних показників деформації педагога відносить безапеляційність, консерватизм, оцінювання суджень, обмеженість в спілкуванні, які, як правило, переходять у риси характеру. Як наслідок, вихователь не лише не сприяє творчому розвитку дитини, але і сам нездатний сприймати новий досвід, творчо та нестандартно вирішувати проблемні ситуації [4].

Н. Панова, розглядаючи професійні деформації педагогів, до основних ознак відносить: цинізм, духовну спустошеність, агресивність, переважання «карального» педагогічного впливу, демонстративність, потреба в зовнішньому заохоченні, що знижує творчу потенцію педагога, змінюючи її на самоствердження [6].

У. Уоллер проявами професійних деформацій особистості педагога вважає: звичку постійно тримати себе в руках (ускладнює емоційне

самовираження) та спрощувати складні речі, щоб зробити їх доступними для дітей, що в свою чергу призводить до прямолінійного та стереотипного мислення[4].

Г. Виноградова, Є. Рогов вказують на те, що більшості педагогів притаманна повчальна, дидактична манера мовлення, яка проявляється і в сфері особистісних відносин. Надмірна дидактичність призводить до пригнічення почуття гумору [5].

О. Ноженкіна відмічає, професійна деформація особистості в педагогічній діяльності проявляється у вигляді прагнення маніпулювати людьми, владолобстві, авторитарності, ригідності, некритичності, інколи навіть на фоні високої професійної майстерності, що негативно впливає на професійну діяльність педагога. Про ригідність та прямолінійність мислення педагога, як прояв професійної деформації, зазначають і такі вчені, як Р. Грановська, Є. Рогов [4].

Формулювання мети статті. Здійснити теоретичний аналіз змісту та детермінант професійних деформацій особистості вихователя дошкільного навчального закладу.

Вклад основного матеріалу статті. Професійна деформація – когнітивне викривлення, психологічна дезорієнтація особистості, що виникає внаслідок тривалого чи надмірного впливу внутрішніх і зовнішніх факторів професійної діяльності. Внаслідок нерозривної єдності свідомості і специфічної діяльності формується специфічно-професійний тип особистості. Утворений тип може проявлятися у змінених якостях особи (у стереотипах сприйняття, ціннісних орієнтаціях, характері, способів спілкування), професійному мовленні, манерах поведінки, фізичному вигляді [2].

Є. Зеєр розглядає професійну деформацію, як зміни структури діяльності і особистості, що негативно впливають на продуктивність праці і на взаємодію з іншими учасниками цього процесу [3].

Вихователі займають одне з перших місць у групі ризику виникнення

професійно-особистісної деформації. Вивчення професійних деформацій педагогів неможливе без визначення причин, що сприяють їх появі та розвитку. З одного боку, особливості особистості педагога впливають на процес і результат праці, а з іншого боку, сам процес становлення особистості вихователя відбувається в процесі професійної педагогічної діяльності і під її впливом.

Однією з най розповсюджених причин виникнення професійної деформації є специфіка найближчого оточення, з яким працює спеціаліст. Контингент з яким працює вихователь має ряд своїх особливостей. Першою особливістю є неоднорідність. Кожна дитина є унікальною, з індивідуальним набором якостей, властивостей, психологічних особливостей; вихователь працює з різними віковими групами (дітей, батьків) та різними родинами (кожна родина має свій статус, положення в суспільстві, матеріальне становище та духовний розвиток, склад) – педагог має знати специфіку взаємодії та вміти знаходити індивідуальний підхід до кожного, прикласти максимальну кількість зусиль, щоб залучити до співпраці у навчально-виховному процесі.

Переважаюча робота з дітьми призводить до формування у вихователів схильності все спрощувати, роз'яснювати, повчати усіх довкола.

Останнім часом спостерігається тенденція перекладання батьками відповідальності за виховання та навчання дітей виключно на педагога, при зменшенні авторитету та поваги до професії вихователя. Така тенденція, зменшує ймовірність досягнення успішного результату в професійній діяльності педагога. При максимальному витрачанні власної енергії та сил, вихователь отримує мінімальний результат, що згодом призводить до виснаження, розчарування, особистісної фрустрації, формального виконання власних обов'язків, агресивності відносно батьків та дітей.

Ще однією специфікою найближчого професійного оточення вихователя є фемінізованість колективу дошкільного навчального закладу. Модель професійної поведінки у педагогічній діяльності, що визначається як

статеворольова, пов'язана, перш за все з функцією соціального контролю та індивідуально головною позицією відносно об'єкта діяльності – до особистості іншої людини. Виходячи з цього, можна казати про те, що конфліктність в жіночих колективах характеризується переважно підвищеним рівнем емоційності та особистісним характером.

Іншою розповсюдженою причиною формування професійних деформацій особистості є власне специфіка діяльності фахівця. Розглядаючи діяльність вихователя дитячого навчального закладу з точки зору транзакційного аналізу можна відмітити, що специфіка діяльності вихователя змушує педагога постійно пригнічувати власний его-стан «Я-дитина». Тобто у вихователя немає права на помилку, розваги, він не має часу розслабитись чи відпочити, постійно має знаходитись у стані контролюючого дорослого з високим рівнем відповідальності, пригнічуючи власні емоції, стани та прояви задля благополуччя інших.

В. Бойко виділяє внутрішні і зовнішні фактори педагогічної діяльності, що сприяють появі професійних деформацій: психоемоційне напруження, дестабілізаційна організація діяльності, підвищена відповідальність за виконання педагогічних функцій, несприятлива психологічна атмосфера професійної діяльності (конфлікти в системі «керівник-підлеглий», неефективний стиль керівництва, постійні перевірки та зміни вимог), певні значущі для професії якості особистості (наприклад, емпатія, відповідальність, працелюбність сприяють появі синдрому «емоційного вигорання», що є одним із проявів професійних деформацій), слабка мотивація емоційної віддачі в професійній сфері.

Н. Кузьміна усі причини труднощів педагогічної діяльності розділила на:

- 1) об'єктивні, що не залежать від вихователя;
- 2) пов'язані з умовами життя і побуту педагога;
- 3) суб'єктивно-об'єктивні, педагогічний досвід;
- 4) суб'єктивні як основа випадкового вибору педагогічної діяльності.

Н.В.Панова розглядаючи феномен професійної деформації педагогів, виділяє два компонента: початкові схильності (певні риси характеру, що притаманні представникам цієї професії) та власне професійну деформацію [6].

Є. Рогов виділяє чотири типи професійних деформацій, що проявляються в особистості та діяльності педагога: загальнопедагогічні, типологічні, специфічні, індивідуальні.

Загальнопедагогічні деформації наявні у всіх представників педагогічної діяльності. Так, наприклад, маже для всіх педагогів, що працюють у різних закладах є характерним: схильність до повчань, завищена самооцінка, надмірна самовпевненість, догматичність поглядів, відсутність гнучкості. Є. Рогов вважає, що це відбувається внаслідок зближення суб'єкта діяльності з її засобами [5].

Типологічні деформації з'являються тоді, коли особливості особистості розчиняються в компонентах педагогічної діяльності.

Специфічні деформації визначаються вузькою професійною спрямованістю педагога (наприклад, тема над якою працює вихователь) або специфікою контингенту.

Індивідуальні деформації з'являються із-за переважання певних індивідуальних якостей вихователя (наприклад, підвищений рівень тривожності та ін.).

Н. Панова виділяє п'ять основних видів деформованої поведінки у педагога [6]. Конфронтаційний вид – педагог спрямований на дезорганізацію системи навчально-виховної комунікації. У агресивно-конфліктному – приховує логіку спілкування з учасниками освітнього процесу. Комунікативно-нейтральний вид деформованої поведінки передбачає відсутність інтересу педагога до теми спілкування. Експансивний вид проявляється в тому, що у вихователя формується необхідність особливого ставлення до себе в освітньо-виховному спілкуванні. Відчужений вид – педагог уникає та не включається у спілкування взагалі.

Найбільш сенситивними для розвитку професійних деформацій особистості вихователя є такі кризові етапи [4]:

- 1) входження в роботу, початок професійної соціалізації особистості – до 3 років;
- 2) формування професійної ідентичності – від 6 до 10 років;
- 3) вихід із професії – більше 25 років.

На першому етапі спостерігаються зміни особистості, що свідчать про відмову від себе: зростання нормативності, збільшення вагомості групових норм, формування механізмів самоконтролю, що супроводжується зростанням внутрішньої напруженості.

На другому етапі відбувається посилення самоконтролю і формування механізмів, що сприяють утриманню цього контролю у часі (зміщення локусу суб'єктивного контролю у сторону інтернальності, посилення у використанні механізмів психологічного захисту, вираження самодостатності та незалежності).

На останньому етапі спостерігається накопичення емоційного стресу, вигорання, бідність репертуару в способах подолання стресу. Знижується емоційний ресурс, спостерігається відмова від творчості, саморозуміння, індивідуальності. Так поступово власні смаки і погляди, власне «Я» змінюється зовнішніми соціальними стандартами, які витікають з ролі вихователя.

Найбільш розповсюдженою формою прояву професійної деформації у вихователів є синдром «емоційного вигорання». Синдром «емоційного вигорання» є багатомірним конструктом, що включає в себе набір негативних психологічних переживань, що пов'язані з довготривалими та інтенсивними міжособистісними взаємодіями, які відрізняються високою емоційною насиченістю або когнітивною складністю. Це відповідна реакція на довготривалі стреси міжособистісної комунікації.

Емоційне виснаження проявляється у відчутті емоційної перенапруги, внутрішньої порожнечі, вичерпності власних емоційних ресурсів. Виникає

відчуття «пригніченості», «притупленості» емоцій, можливі емоційні зриви.

Контакти стають безособистісними і формальними. Негативні установки, що виникають, спочатку можуть носити латентний характер і проявляться у внутрішньому стриманні роздратованості, яка згодом виринається назовні у вигляді спалахів роздратування чи конфліктних ситуацій.

З'являється редукція персональних досягнень, що проявляється як зниження почуття компетентності в своїй роботі, незадоволеність собою, зменшення цінності своєї діяльності, негативне самосприймання в професійному плані, зниження як особистісної, так і професійної самооцінки, поява почуття власної неспроможності, байдужості до роботи.

Висновки. Отже, професійні деформації у вихователів дошкільних навчальних закладів мають ряд особливостей (причини, фактори та прояви). Узагальнюючи, усі причини, що сприяють появі професійних деформацій, можна об'єднати у дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх можна віднести:

- специфіку професійної педагогічної діяльності (необхідність співпереживання, співчуття, моральна відповідальність за життя і здоров'я довірених йому дітей, стаж роботи);
- організаційний чинник: перевантаженість робочого тижня; низька оплата праці; напружений характер роботи; службові неприємності; незадоволення роботою; демократичні перетворення в галузі освіти, що привели до зміни взаємин між суб'єктами навчально-виховного процесу; несприятлива атмосфера в педагогічному колективі.

До внутрішніх причин відносять:

- комунікативний чинник: відсутність навичок комунікації і уміння виходити з важких ситуацій спілкування з дітьми, батьками, адміністрацією; невміння регулювати власні емоційні ситуації; не здатність до саморефлексії, саморелаксації, профілактики і зняття емоційної напруги;
- рольовий і особовий чинник (індивідуальний): смерть і важкі

захворювання близьких, матеріальні ускладнення, особистісна невлаштованість, погані взаємини між подружжям, відсутність нормальних житлових умов, недолік уваги, що приділяється домашніми.

Слід зазначити, що професійно деформована особистість вихователя створює негативний приклад, а також має руйнівний вплив на психіку вихованців. Саме тому, подальшу перспективу пошуку вбачаємо у створенні системи спрямованої на профілактику та корекцію професійних деформацій особистості вихователя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — К.: Видавництво, 2012. — 26 с.
2. Безносів С. П. Професійна деформація особистості / С. П. Безносів. — СПб.: Речь, 2004. — 272 с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер. — М.: Академический проект, 2003. — 336 с.
4. Ильин Е. П. Психология для педагогов / Е. П. Ильин. — СПб.: Питер, 2012. — 640 с.
5. Рогов Е. И. Учитель как объект психологического исследования: пособие для школьных психологов по работе с учителями и педагогическими коллективами / Е. И. Рогов. — М.: ВЛАДОС, 1998. — 496 с.
6. Панова Н. В. Профессиональные деформации и пути их коррекции в личностно-профессиональном развитии: [Электронный ресурс]: <http://cyberleninka.ru/article/n/professionalnye-deformatsii-i-puti-ih-korreksii-v-lichnostno-professionalnom-razviti-pedagoga>

Личман С.

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДЕФОРМАЦИЙ ЛИЧНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЯ ДОШКОЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Статья посвящена теоретико-методологическим аспектам сущности и возникновения профессиональных деформаций личности воспитателя дошкольного учебного заведения. Рассмотрены основные детерминанты появления деформаций, раскрыты сущность их различных видов. Проанализировано концептуальные положения и тенденции развития профессиональных деформаций.

Ключевые слова: профессиональная деформация личности воспитателя, причины возникновения профессиональных деформаций, общепедагогические, типологические, специфические, индивидуальные деформации, синдром «эмоционального выгорания».

Lichman S.

FEATURES OF PROFESSIONAL DEFORMATIONS OF PERSONALITY OF EDUCATOR OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Article is devoted to teoretiko-methodological aspects of essence and emergence of professional deformations of the identity of the tutor of preschool educational institution. It is considered the main determinants of emergence of deformations, it is opened essence of their different types. It is analysed conceptual provisions and tendencies of development of professional deformations.

Keywords: professional deformation of the identity of the tutor, reason of emergence of professional deformations, all-pedagogical, typological, specific, individual deformations, syndrome of emotional burnout.

УДК 159.9. (09)

ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ КАРТИНИ СВІТУ ЛЮДИНИ КНЯЖОЇ ДОБИ

Мельник О.

У статті розкрито психологічний зміст уявлень про сутність й покликання людини часів Київської Русі та представлено картину світу людини у давньоруських письмових джерелах (на матеріалі текстів „Правда Руська”).

Ключові слова: образ людини, картина світу, ціннісна ієрархія, ментальний простір, провина, відповідальність, совість, сенс життя, світобачення, дух, душа.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Історії психології належить важливе місце у комплексі наук, покликаних слугувати реалізації цілей відродження національної культурно-наукової спадщини українського народу, пробудження загалом національної свідомості.

Епоха Київської Русі являє собою особливий інтерес для психологічної науки як найдавніший час формування вітчизняної психологічної думки, ключові теми якої поклали перспективу її подальшого розвитку як самобутньої гілки світового культурного руху. Навіть один цей факт примушує знову і знову вдивлятися і вдумуватись у ті смисли, ціннісні орієнтири, у ту перспективу, що звернена із минулого у майбутнє, до реальності нашого теперішнього існування.

Культура Княжої доби сповнена ідеалом святості, глибокої духовності, невтомним розкриттям богоподібності людини та шляхів її самовдосконалення. Той факт, що вже перші книжні пам'ятки Княжої доби висунули низку смислотвірних питань буття, вказує на їх особливе значення для процесу становлення національної й духовної свідомості взагалі, історико-психологічного аналізу зокрема. Особливо актуальним в цьому контексті для історії вітчизняної психології є вивчення своєї духовної спадщини і пошук тих ціннісних і смислових орієнтирів життя народу, що